

Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2009-2010

Gâvur Mahallesinden Çıktım Yola

Mıgırdiç Margosyan

Diyarbakır özellikle son zamanlarda gündemimizde olan en önemli kentlerden biri; hemen her gün gazetelerin sayfalarında Diyarbakır'la ilgili bir şeyler yazılıp çiziliyor. Bunların çoğu pek iç açıcı değil, bazıları hüznü; hatta gerçek şu: Kanlı ve insanın içini burkacak manzaralarla dolu. İnsanlar kendi şehirlerini över ya da kendilerine bir pay çıkarmak isterken nedense hep Paris'i örnek alırlar. Diyarbakır için de bir zamanlar “Şark'ın Paris'i” derlerdi, sonradan Gaziantep'iler de kendi şehirleri için aynı tabiri kullandı. Paris bir tane, ama bizim memleketimizde son zamanlarda bir hayli Paris var; üstelik bu Parislerin her birinin önüne sonraları birtakım sıfatlar da eklendi; Gaziantep, Şanlıurfa, Kahramanmaraş oldu adları, bizim Diyarbakır ise her nedense öyle kaldı!

Diyarbakır benim 15 yaşına kadar sokaklarında yahut bizim Diyarbakır'ın deyimiyle “küçelerinde” gezindiğim bir kent. 15 yaşına kadar gezdim tozdu, ama benden sonra Diyarbakır aynı Diyarbakır olarak devam etmedi; çünkü ben ayrılmıştım ve Diyarbakır kan ağlıyordu arkamdan “Bizi niye bırakıp gittin!” diye...

Gerçekten, ben Diyarbakır'ı neden durup dururken bıraktım? Veyahut canım istediği için mi bırakıp Diyarbakır'ı gelmişim bu diyarlara? Kitaplarımdan birinin ismini *Biletimiz İstanbul'a Kesildi* diye koydum; hakikaten, niye benim biletim İstanbul'a kesildi? Doğup 15 yaşına kadar yaşadığım bizim mahallede yani nam-ı diğeri ile Hançepek'te, haydi daha açıkçası “Gâvur Mahallesi”nden niye yola çıkmak durumunda kaldım günün birinde? Evimizde kıtlık da yoktu, ki bilirsiniz kıtlık olduğunda insanlar kalkıp bir yerden bir yere göç ederler; durup dururken gitmezler.

Çok şükür evimizde bir tenceremiz kaynıyordu. Babam Sarkis, nam-ı diğeriyle “Dişçi Ali” ne yapıp edip evimizin nafakasını temin ediyordu; yani çorbamız pişiyordu, Diyarbakır’ın meşhur kavun karpuzlarını da meyve diye yiyorduk. Evimizde bolluk ve bereket vardı. Bereket yalnızca yemekle ilgili de değildi; aynı zamanda anamın rahminin de bolluk bereketi sayesinde yedi kardeşlik. Sıkıntımız yoktu. Babam hiçbir şey kazanmasa bile akşam eve dönerken yazın hiç olmazsa kocaman bir 15 kiloluk Diyarbakır karpuzunu omzuna koyup gelirdi. Evimizin şapşakosunu (Diyarbakır’da sokak kapılarının üzerinde şapşako diye tabir ettiğimiz demir bir tokmak vardır) şakşaklar, biz çocuklar boy sırasıyla babamızı karşıladık. Omzundaki karpuzu almaya çalışırdık, ama vermezdi; çünkü karpuz bizden daha büyüktü. Babamızın getirdiği nimeti akşam oturup soframızda paylaşıyorduk. Anam Aznif, nam-ı diğer Hanım, ya da babamın ifadesiyle Hıno, elinden geldiğince bize çorap-kazak örüyor ve bütün bunları tek gözüyle yapıyordu; çünkü trahom neticesinde bir gözünü daha genç kızken kaybetmişti. O bir tek gözüyle bize dünyanın en güzel çoraplarını, kazaklarını örüyor, bizi giydirip kuşatıyor, her defasında çamaşırlarımızı kil suyuyla yıkıyordu; deterjan kullanmıyordu, zaten öyle bir lüksü de yoktu.

Mutfakta yemek pişirmek için bizlerin kullandığı, son zamanlarda artık çoğumuzun evinde olan doğalgazdan zaten bihaberdik. Evimizde musluğu açınca şar,şar, şar akan bir su yoktu, ama hiç olmazsa kuyudan çektiğimiz bir suyumuz vardı. Anam mutfakta hamur yoğuruyor, sonra hamuru ekşitip fırına göndermek için bekletirken, diğer yandan akşam için belki mercimek, buğday, yazsa sebze ayıklıyor, kabak, patlıcan oyuyordu. Velhasıl hiçbir zaman bitip tükenmeyen işleriyle haşır neşirdi. Babam dışarıda, anam evimizde, onların yanında yaşlı nenem ve dedem bal gibi geçinip gidiyorduk. Genelde uzun uzadıya sorunumuz yoktu. Ehh tabii ki gâvur olmanın dışında!

Ben ilkokulu Süleyman Nazif’te okudum. Sınıf arkadaşlarımdan neredeyse yüzde 20-25’i Ermeni çocuklardı; yani 25 kişilik sınıfta 5-6 Ermeni öğrenci vardı; çünkü Süleyman Nazif Okulu bizim mahallemizde, yani “Gâvur Mahallesi”nde, hemen bitişiğimizdeydi. Biz Ermeni çocukları da oraya gidiyorduk. Ermeni olmayan, etnik kökeni farklı öğrenciler çoğunlukta idi, kimi Ahmet’ti, kimi Mehmet, kimi Hatice; kimi de –benim gibi– Mıgırđıç, Bedros, Ohannes, Agop, veya kızsız Arşaluys, Araksi, Ardemis gibi. Sanki çeşni olsun diye Zeki adlı Musevi bir arkadaşımız da vardı; sarışın, daha doğrusu kızıla çalan saçlarıyla. İkimiz yan yana aynı sırada otururduk.

Okulda arkadaşlarımızla bir problemimiz yoktu, ama kendimizce en büyük problemi ne zaman yaşıyorduk biliyor musunuz? Okula yeni bir öğretmen geldiğinde! Bilirsiniz yeni öğretmenlerin ilk işi sınıftaki öğrencileri tanımak olur; “Kalk bakayım oğlum, kalk bakayım kızım. Söyle, ismin ne? Kimsin, nesin?” diye sorular sorarlar. Tabii herkes kendine yöneltilen sorunun cevabını verirdi: “Ayşe, Fatma, Mehmet, Hasan...” Sıra bana veya Agop’a, Ohannes’e geldiğinde bizler nedense ezilir büzülür, bir yandan da “Hay Allah, nerden çıktı şimdi bu isim meselesi! Keşke öğretmenimiz değişmesiydi...” diye kendi kendimize söylenirken, tabii bu arada sorunun cevabını da verirdik. “İsmin ne?” “Mıgırdıç” “Anlamadım... Bir daha söyle.” Aslında burada herhangi bir art niyet yok; öğretmen sadece, sıkça duymadığı bir ismi ilk anda tam algılayamadığından haklı olarak tekrarlamasını istiyor. Söylüyorsunuz, ama sizin “Mıgırdıç” dediğinizi o “Mugordıç”, “Migirdaç” diye anlıyor. Bu sefer arkadaşlarınız başlıyor gülmeye. Bir tiyatro oynuyorsunuz hiç elinizde olmayan nedenlerle ve üzülüp kahroluyorsunuz. Belki de farkında olmadan, şuuraltınıza “Tüh, Allah kahretsin! Keşke benim ismim de Mustafa olsaydı; hatta matematik öğretmeni ‘Oğlum aferin. Bak, senin adın da Mustafa, benimki de’ deseydi” gibi düşünceler durduk yere yerleşiyor o anda çocuksu aklınıza.

Hikâyelerimden birinde bahsettiğim kocakarı, ebem Kure Mama beni doğurturken herhalde kafamın şekline şemaline, vampiriliğine bakıp, sonra da kendince “Bu enug ilerde ehmanın biri olacak” diye koyduğu teşhise rağmen ben kendimce şuna kanaat getirmiştim: Biz tabiat bilgisi derslerinde birtakım keşifler, icatlar yapan insanlar içinde, hep Macellan, Marko Polo, Pastör, Markoni gibi yabancı isimlere rastlıyoruz, onların aralarında bir tane bile Ali, Ahmet, Mehmet, yok; madem ki benim ismim de böyle saçma sapan bir isim, ilerde ben de muhakkak büyük bir icat yapıp, ünlü biri olacaktım!...

İlkokulu bitirdiğimde yapacak başka bir şey yoktu, ortaokula devam edecektim. Babam dişiçi Ali, nam-ı diğeriyle Sarkis. Bu “nam-ı diğeri”i fazla açmak istemiyorum; bildiğiniz gibi 1915 yılında Anadolu’da, adına ne dersiniz deyin büyük bir felaket yaşandı. O felaket sonrasında Ermenilerin çoğunluğu evinden barkından oldu, ölenlerin ardından geride kalan çocuklarından bir kısmı şu veya bu şekilde orada burada yetim büyüdü. Babam da onlardan biri. Dört yaşında köyünden çıktığında bir Kürt aile tarafından evlat edinilmiş, Hıristiyan olmasına karşın, sünnet edilip adı Ali konmuş. Okuma yazma gibi bir lüksü zaten olmamış.

Bu nedenle hep benim okumamı isterdi; yalnızca benim değil, diğer kardeşlerimin de; ama hepsinin en büyüğü olduğum için öncelik sırası bendeydi. “Oğlum, ne yaparsan yap, muvaffak ol. Muhakkak oku” ya da “Okumayan adam yarım insandır” gibi sözlerle kendince bize hep bunu empoze etmeye çalıştı. Ben de doğrusu çok çalışkan bir öğrenci değildim; daha doğrusu kitaplarla pek fazla ilişkim olmadı.

O yaşlarda en büyük arzum çatal lastiğimle kuş avlamak, anamdan, babamdan gizlice Dicle Nehri’ne gidip, serin sulara çimmek, sonra da yazın dayımın dükkânında demirci çıraklığı yaparken, aynı zamanda da gelen giden köylülerle becerebildiğim kadar Kürtçe konuşup onların satın aldıkları mih, çivi, çengel gibi ufak tefek şeyler karşılığında becerebilirim onları diliyle biraz bahşiş isteyip, bazen verecekleri delikli bir yüz parayla gidip ekmek helva alıp yemek gibi bir mutluluk. Ama gelin görün ki kendime göre çizdiğim bu mutluluk nedense bana çok görülmüş olacak ki, babam tutturdu: “ Ben okuyamadım ama en azından bir ‘şahadetname’ sahibiyim; bunu da okuma-yazma kurslarından aldım, senin de diplomaların olmalı!

Babamın istediği diploma neydi biliyor musunuz? Diş tabibi diploması. Bahsettiğim yıllarda Diyarbakır’da bir diş tabibinin yanında önce çırak sonra kalfa olarak yetiştikten sonra, diplomasını kendi kendine vermişti. Büyükçe bir tahta bavulun içerisine dişçi aletlerini koyardı: bir küçük örs, birkaç kerpeten, bir de ayaklarıyla çevirdiği “tur” dediği, çürük dişleri gırğırlayıp oyan bir aletin yanı sıra, ayrıca biraz da malzeme. Bavulun çevresini firdolayı ipe bağlar, sağlamlaştırır, ondan sonra anama “Hıno, ben gidiyem ekmek paramızı kazanmaya” der ve giderdi. Bu gidiş bazen bir hafta, bazen 10-15 gün, bazen 20 gün, belki de bir ay sürerdi. Gittiği yerler Diyarbakır çevresindeki köylerdi; yani özellikle ekinlerin biçildiği zamanlarda dişçiye gelemeyenlerin ayağına dişçi gidiyordu, dolayısıyla onun yokluğunda ister istemez babasız büyüyorduk. Babamın dönüşü benim için çok büyük bir mutluluk olurdu. Tabii ki onu gördüğüm için mutlu olurdum, ama daha çok, onu eve getiren atı sokak kapımızın önüne bağladığında büyük bir mutluluk duyuyor, beni ata bindirsin diye büyük bir hevesle bekliyordum. O da herhalde bunu hissediyor, önce beni öpüyor, sonra da “Hooop” deyip koyuyordu atın üzerine. Ben de yavaş yavaş bizim mahallede geziniyordum, “Gâvur Mahallesi”ndeki sokakta; ikide bir de “ço, ço, çoo” deyip atı mahmuzlarken, yanımdan geçen arkadaşlarım olursa fiyaka atıyor, ama hiçbirini atıma bindirmek istemiyordum.

Özetle, yaşantımızda uzun boylu bir sıkıntımız olmadı. Evimizde anadilimiz dediğimiz Ermenice’nin dışında ayrıca Zazaca, Kürtçe ve Türkçe konuşulurdu; yani ailecek çokdilliydik.

Biz Çocuklar, anamın babamın konuştuğu Zazaca'yı veya Kürtçe'yi pek anlamıyorduk, bilmiyorduk. Bizim bildiğimiz, daha doğrusu rahatça konuştuğumuz dil, okulda öğrendiğimiz, sokakta sık sık duyduğumuz Türkçe'ydi. Türkçe'nin yanı sıra bir de evde büyükanamın annemle konuşurken sık sık kullandığı ve babamla keza kendi aralarında kullandıkları bir Ermenice vardı. Basit bir Ermenice'ydi belki, ama onlar rahat rahat kendi aralarında konuşuyordu. Bizim de kulağımız ister istemez doluyor, basit şeyleri konuşuyorduk. *Hats, banir, çur* (ekmek, peynir, su) *kna, yegur* (git-gel) gibi gündelik kelimeleri kullanıyorduk. Onlar kendi aralarında Ermenice anlaşırken bizlerden gizli konuşmak istedikleri bir konu olursa hemen ikinci bir dile, Kürtçe'ye müracaat ediyorlardı. Kürtçe'yi ben son zamanlarda dayımın dükkânına demirci çıraklığına gittiğim yaz aylarında iyi kötü çözer gibi olmuşum; çünkü gelip alışveriş yapanlar Diyarbakır'daki köylerden gelen Kürtlerdi ve tabii ki kendi dillerini konuşuyorlardı, Türkçe'yi pek bilmiyorlardı. Onlarla çat pat konuşa konuşa, onları duya duya Kürtçe'yi biraz çözmeye başlamıştım; ancak onların gizlice konuşmak istedikleri kimi konuları anlayabileceğimizi düşündüklerinden olacak, Kürtçe'den vazgeçip bu kez Zazaca konuşuyorlardı. Zazaca konuşmalarını hiç anlamıyorduk. Geriye kalıyordu Türkçe, zaten Türkçe'yi de hep beraber konuşabiliyorduk. Hikâyelerimden birinde de bahsettiğim gibi, gerçekten biz çokdilliydik.

Mestan diye bir kedimiz vardı. Mestan'ı buradaki kediler gibi sipariş üzerine şuradan buradan almış değildik, o kendi kendine bir yol bulmuş, sokaklardan birinden çıkıp gelmiş, bizim kerpiç damlı evimizin avusunda kendine bir yer edinmişti; dolayısıyla bizimle beraber geçinip gidiyordu. Kimsenin onun gelişini merasimle karşıladığı yoktu, yiyorduk içiyorduk karnımız doyuyordu, ama bir de kediye ayıracak fazladan yiyeceğimiz olmuyordu. O zaman Mestan da kendi işini kendi halletmeye çalışıyordu. Mesela anam mutfakta yemek pişirmekle meşgul veya çarşıdan eve bakraçla gelmiş taze yoğurdu süzmek için torbaya doldurmuş, ağzını sıkıca bağlamış, evimizin mutfağında bir yerde asmış, yoğurdun suyu bir taraftan çıp çıp damlarken Mestan da altında yalanıp dururdu. O anda onun bütün akli fikri o yoğurttan kendine nasıl bir pay çıkarabileceğiydi. Bir fırsatını bulur da gizliden gizliye kendince bir hamleye kalkıştında, anam o tek gözüne rağmen bunun tedbirini önceden alırdı. Ne mi yapardı? Mesela ilk etapta ayağındaki takunyayla –biz ona kap kap deriz, meşe ağacından yapılır– Mestan'ı dürterdi. Mestan yediği tekme karşısında takunyanın sert, aynı zamanda da meşe ağacından yapıldığını hemen anlar, dahası da Hıno'nun mutfağından yoğurdun yanı sıra, keza mesela tavandan asılmış bir parça pastırma veya sucuk yürütmeye kalkıştığında da anında tekmeyi yiyeceğini öğrenirdi.

Diyelim ki anam mutfakta yufka ekmek pişirmek için hamur yoğurmuş, patila yapacak, yani önce yufka açacak, içine peynir koyup sacın üstünde pişirecek, Mestan kendine göre taze, sıcacık patiladan bir pay almak istediğinde anam bu sefer onu ıhlamur ağacından yapılmış oklavayla anında tanıştıyordu. Mestan boynuna indirilen bu nesnenin M.Ö. bilmem kaç yılında yapılmış olduğunu algılayıp, ardından da mümkün olduğu kadar Hıno'nun gözünden ırakta yeni işler kotarmaya kalkıyordu. Keza diyelim ki anam Hıno, tahta oturakta oturmuş, önündeki taş dibeğin içerisinde akşama pişireceği veya yoğrulacak çiğ köfte için et mi tokmaklıyor, o etin içerisinden çıkan sinirleri ayıklayıp Mestan'a mı atıyor, Mestan hayatından mutlu ve mesut; ama o incecik beyaz sinirler hiçbir yerine deva olmadığı için akli fikri orada dövüle dövüle sanki helvaya dönüşmüş o etten bir parça kapabilmenin sinsice planlara mı dalmış, anam bunu sezdiğinde bu sefer Mestan'ı elindeki tahta tokmakla tanıştıyordu. Mestan başına yediği tokmakla bir kez daha anlıyordu ki , Hıno bir şeyi isteyerek vermediği müddetçe onunla başa çıkmak kolay değildi.

Anam zalim bir kadın değildi, hayır asla değildi, ama kendine göre birtakım terbiye kuralları koymuştu. Yeri geldiğinde evimizdeki bütün eşyalarla, mesela demir maşayla Mestan'ı tanıştırdıktan sonra onun halen hırsızlık yaptığını gördüğünde bu sefer belki laftan anlar diye uyarıyordu: Önce Ermenice “Kogutyun mi iner” (Hırsızlık yapma!) diye azarlıyordu.. Mestan direndiği zaman bu sefer Kürtçe söylerse acaba daha mı iyi anlar diye, “ Mestan dızı neke” diye sesleniyodu. Mestan yine bildiği yoldan şaşmayıp kendi kafasının dikine gittiğinde, hırsızlık yapmaması için bu sefer de Zazaca “Mestan dızdızıye meke” deyip çıkışıyordu. Ne Türkçe, ne Kürtçe, ne Ermenice... Mestan bütün dillerde kendi bildiğini okurken, Hıno ile kendi aralarındaki yaşam kavgasını sürdürmeye devam ediyordu. Benim ilkokul 3-4. sınıftayken en büyük hevesim kendi yaptığım bir çatal ve bir lastikle evimizin bahçesindeki küçücük dut ağacından bir serçe vurmanın hesaplarını yaptığım dönemlerdi. Kazara da olsa arada bir aklım sıra iyi nişan alıp minik bir serçeyi vurduğumda, serçenin düştüğü andaki mutluluğuma diyecek yoktu. (Bunu tabii o gün için düşünün...) Ancak, daha serçe düşer düşmez Mestan'ın koşarak gelip yerde çırpınıp duran serçeyi kapıp gitmesi ise mutsuzluğumun doruk noktasıydı. Kısacası evimizde böylesine bir hengâme başını almış gidiyor ve biz iyi kötü bu tablo çerçevesinde yaşıyorduk.

İlkokulun yanı sıra, keza ortaokuldayken de, yaz tatilerinde hep dayımın yanına demirci çıraklığına gidiyor, körük çekiyordum. Boyumdan büyük meşin körüğü çekerken belim budum tutuluyor, ayakta bir saat iki saat kalınca iflahım kesililiyordu. Oysa Demirci dayım hiç yorulmak bilmeyen bir gâvurun dölüydü!

Devamlı bir şeyler çekiçleyip duruyor, ocaktan çıkardığı demirleri örsün üzerinde dövüyor, çivi yapıyor, çengel yapıyor; ama bu arada ikide bir de Kürtçe “Hedi bıksıne, hedi bıksıne, hedi hedi bıksıne, “yavaş yavaş dikkatli çek, çek” diyerek beni ilerdeki mesleğime yavaş yavaş sanki hazırlıyordu.

Ben o yıllarda biraz körük çekip biraz da “Köylüler gelir de onlardan üç eş kuruş bahşış alır mıyım...” diye düşünürken, babam tutturdu: “Seni Der Arsen’in yanına göndereceğim.” Papazımız Der Arsen, bizim sokağın hemen yanı başında bir kilise evinde karısı ve çocuklarıyla yaşıyordu. Babam “Al bu kalemi bu defteri, Der Arsen’e git, başka da bir şeye karışma” deyip beni yola koyduğunda, kafamın şekline şemaline bakıldığında Kure Mama’nın teşhisiyle aptal görünmeme rağmen, yine de “Tatil oldu, okul bitti, oh ne güzel keyif süreceğim” deyip hayaller kuramayacağımı daha o anda bal gibi anlamıştım! Nitekim öyle de oldu. Der Arsen “Gel otur bakayım yanına” dedi. Gittik oturduk. Benim anadilimiz Ermeniceyle bildiğim *hats*, *banir*, *yegur* gibi basit, gündelik kelimeleri bu kez “Ekmek nasıl yazılır, peynir nasıl yazılır, nasıl okunur” diye başladı anlatmaya. Tabii okulda öğrendiğim ABC’lerin dışında hepsi de benim için birer muamma olan Ermenice kargacık burgacık harflerle karşılaşınca, zaten olmayan aklım daha da bir karıştı; fakat benim aklımın karışması bir şey ifade etmiyordu. Çünkü Papaz Arsen arada bir yumruk yapıp her defasında hafif yollu kafamı tıklatıp “Gene yanlış yaptın ula heyvan, gene yanlış yazdın! İşte bu ayp’tır, bu şa’dır” diyerek her defasında anadilimizin alfabesiyle tanıştırap, böylece kendince beni yola getirmek için büyük bir gayret sarf etti. Ben bu arada biraz Ayp, biraz Pen, biraz Kim derken 38 harfli dilimizin belki de yarısını yarım yamalak da olsa ilerleyen günlerde ister istemez ezberledim ama, kendi kendime de hep sorup durdum: “Hemen hepsi de 28, hatta daha da az harfli başka diller varken niye bizim dilimiz 38 harf? Üstelik bir de bazıları birbirlerine çok benziyor. Bir tane *ta* var, bir tane *to*. Ne gereği var ki!? Bir tane *ta* yetmiyor mu? Bir tane *tsa* var, bir tane *tza*. Değişik harfler, değişik sesler, böyle karman çorman bir dil...”

Tam da anadilimi öğrenmek üzere çırpınırken nasıl oldu, nereden esti bilmiyorum, günün birinde bir laf dolanıp durdu Gâvur Mahallesi’nin daracık küçelerinde:

“Şehrimize bir tane vartabet (rahip) gelmiş İstanbul’dan. İlkokulu o yıl yeni bitirmiş, ne kadar Ermeni erkek çocuk varsa onları alıp İstanbul’a okutmak için götürmek istiyor...”

Tıbrevank adındaki yatılı bu ruhban okulunun kurucusu olan Patrik hazretleri, Sahak adındaki bu rahibe emir vermiş: “Anadoluyu karış karış gez, aileleriyle konuş, çocukları kaydet, tüm masrafları okul idaresi karşılayacak, yeter ki gelsinler...”

Başlangıçta Diyarbakırlı Ermenilerin büyük bir çoğunluğu şunu diyordu: “Tehcirden, Kafle’den beri neredeyse kırk senedir İstanbul’dan gelip, buradaki Ermenilerin halini hatırını soran yok, şimdi gelip bizim çocuklarımızı neden istiyorlar? İstiyorlarsa kendi çocuklarını okutsunlar. Niye biz çocuklarımızı gönderelim ki!” Kimileri de tam aksine tıpkı babam gibi düşündüğü için, bunu bir fırsat olarak değerlendirdi ve özetle, ben ve benim gibi 5 kişi – kimisi Lice’den– bindik trene, çıktık Diyarbakır’dan yola.

Niyetimiz İstanbul’a gelip anadilimizi öğrenmekti ama, başlangıçta bu serüvenin nasıl ve ne şekilde sonuçlanacağını da tabii ki bilmiyorduk. Bana kalırsa, ben doğrusu anadilimi öğrenmek için babam istiyor diye yola çıktım; ama madem ki Tanrı’nın huzurundayız ve yalan konuşmamamız gerekir, şunu hemen söylemeliyim: Diyarbakır’da çarşamba günleri öğleden sonra okul kapalı olduğunda 10 kuruş verip sinemaya gittiğimiz dönemlerde yerli filmleri izlerken hep İstanbul manzaralarını ve İstanbul’daki yaşam tarzını gördükçe doğrusu özeniyordum. “Şu İstanbul ne kadar güzel bir yer; ah, keşke bizler de orada yaşasaydık...” On beş yaşında, tam da buluş çağında olduğum o günlerde ayrıca şunu da düşünmekten kendimi alamıyordum: “İstanbul’a ayak basar basmaz ilk işim, tıpkı filmlerdeki bu artistler gibi Florya Plajı’na gidip cııldak cııldak karıları seyretmek olacak.”

Herkesin kendine göre hesabı var ya, çıktık geldik; fakat daha birinci hafta babam arkamdan bir telgraf göndermiş Patrikhane’ye “Oğlum çabuk geri dönsün” diye. Niye? Çünkü Diyarbakır’dan İstanbul’a gelmem söz konusu olunca, anamla babam kendi aralarında hep münakaşa edip duruyorlardı: Babam “Oğlum gidecek, orada anadilimizi öğrenecek, büyük adam olacak” derken, anam da o tek gözünden akıttığı yaşlarla buna engel olmak isterken, babam bazen alttan alıp onu teselli ediyordu: “Bak daha geride altı tane çocuk kalıyor. Bunlar neyine yetmiyor Hıno!”

O akşam artık yola çıkacağım, evimizde bunun kavgası olmuş bitmiş, konu komşu, dayım, akrabalar hep geldi “güle güle” demeye. Herkes kendine göre yolluk olarak baklava, kadayıf, ya da kavun karpuz, kabak çekirdeği falan getirmiş. Onların bir kısmı çantama konmuş, artık evden çıkacağım trene gideceğiz. O ana kadar da halen anamla babamın kavgası bitmiyor. Birisi gönderecek, diğeri göndermeyecek. En sonunda artık trenin kalkmasına belki yarım saat ya da on beş, yirmi dakika kala babam çekti, anam çekiştirdi derken, bavulun sapı anamın elinde kaldı; neyse bu arada dayım yetişti, ortalığı yatıştırdı, zar zor faytona bindik.

O zamanlar Diyarbakır'da faytonlar vardı şimdi Büyükkada'da olduğu gibi. Yetiştik trene, kalktık geldik.

Üç dört gün sonra böyle bir telgrafın gelişi benim için acı bir sürpriz oldu. Daha İstanbul'u doğru dürüst görmemişim, hele Florya Plajı'na hiç gitmemişim, nerede olduğunu bile bilmiyorum. Niye beni istemişler? Anlaşılan o ki, beni yolculadıktan sonra aralarındaki kavga patırtı bitmeyince babam da: "İlanet olsun! Tamam, çekeceğim bir telgraf, gelsin" demiş.

İstanbul'a geldiğim zaman on beş yaşında ve sekizinci sınıf öğrencisiydim, yani ortaokul son sınıftaydım ve bir ikmal imtihanım kalmıştı, onu da versem lise 1'e geçecektim. Oysa yeni açılan bu okula altıncı sınıf öğrencileri kaydediliyordu. Babam da o zaman Diyarbakır'a gelen rahibe demiş ki: "Zararı yok, iki senenin lafı mı olur, yeter ki anadilimizi öğrensin, yeni baştan 6. sınıftan okusun."

Kalkıp geldik, ama sonradan öğrendik ki, babamın kendi kafasına göre 2 sene 3 sene tahsil hayatıma bir kalemde çizgi çekmesi bir şey ifade etmiyor; çünkü maarifin kanunlarına göre bir üst sınıfta okuyan kişi zaten alt sınıfta okuyamıyor. Yani ben 6. sınıftan başlamaya razı olsam da, bu, mümkün değil. Peki, ne yapacağız? Yapacak şey gerisin geriye Diyarbakır'a dönmek...

İstanbul'a gelmemize önyak olan okulun kurucusu Patrik hazretleri, geri dönmemem için – kendi kendine bunu görev bildiğinden– maiyetindeki birtakım insanları çağırıp "Bu çocuğa bir çare bulun. Bu çocuk İstanbul'a geldi, artık bir daha geri gitmeyecek, buna bir okul ayarlayın" demiş. Nitekim bir okul ayarlandı. Arkadaşlarım o yeni açılacak okula başlayacaktı. Benim ise onlardan 2-3 sınıf ileride, ortaokul son sınıfta olduğum için ancak o sınıfın derslerine devam etmem gerekiyordu. Kumkapı'da, patrikhane'nin karşısında Bezciyan Okulu vardı, şu anda da var bu ortaokul. Beni bu okula'na kaydettiler ve orada 8. sınıfı okudum, Patrikhanede bir sene yattım; çünkü Tibreank denen yatılı okul Üsküdar'daydı ve oradan gidip gitmem zor olacaktı.

Bezciyan Okulu'na geldiğim zaman tabii büyük zorluklarla karşılaştım. Diyarbakır'da Papaz Arsen'in kulağımı çekerek, başımı tokmaklayarak öğrettiği 3-5 kelimeyle baktım ki burada Ermenice konuşmak mümkün değil. Herkes zaten Ermenice yazıyor, dersler Ermenice anlatılıyor. Bir de özellikle biyoloji dersinde bir şeyler çizip anlatıyorlar, ben hiçbir şey anlamıyorum.

Diyarbakır'da Halil Turgut diye bir matematik hocamız vardı; çok sert bir öğretmendi, yaptığımız en küçük hatayı affetmiyordu. Tahtaya gelip başımızda dikiliyordu: “Çiz bakalım buraya bir üçgen. Söyle bakalım üçgenin iç açılarının toplamı kaçtır?” “180 derece.” “Aferin!” Biz Halil Turgut'un tokatlarını yiye yiye gerçekten de iyi birer matematikçi olduk. Bu okulda hiçbir şey anlamıyordum, ama en azından matematik dersinde tahtaya çizilen üçgeni görünce “Bunlar demek ki üçgenin iç açılarını konuşuyorlar”, ya da “X+Y'yi görünce cebir problemlerini çözüyorlar, şunları bunları hesaplıyorlar” diyordum da gerisini getiremiyordum. Neyse, öyle veya böyle inatla, belki de farkında olmadan biraz kompleksle “Şu anadilimi onlardan daha iyi öğreneyim” diye gayret ettim.

Burada kendimi biraz da öveyim; Bedros Turyan adlı genç, 20 yaşında ölen romantik bir şairimiz vardır, edebiyatımızda çok değerlidir. Şu anda mezarı Bağlarbaşı'nda. Onun, Lcag (Göl, Gölcük) adlı şiirini ezberlemeleri için arkadaşlarıma ödev olarak öğretmenimiz vermiş, sınıfta, tenefüslerde yüksek sesle konuşup ezberliyorlar, ben onların ezberlediği şiirleri duyuyorum ama hiçbir şey anlamıyorum. Bir kız arkadaşım herhalde benim halime acımış olacak ki “Sen de ezberlesene. Bak yarın öbür gün öğretmenimiz gelir, sen de söylersin” dedi. “Ben nasıl ezberleyeyim! Bilmem, anlamam” dedim. “Ben Türkçe'sini yazayım sen ezberle.” “Nasıl?” “Ben Türkçe okunuşunu yazıp sana okurum, sen de onu ezberlersin.” “Peki” dedik ve hakikaten bana o 12 kıtalık şiiri Türkçe yazdı. Hiçbir şey anlamıyorum. Üç beş gün sonra hocamız geldi. Sınıfta öğrencileri derse kaldırırken önce benimle hiç ilgilenmedi; nasıl olsa anadilimi biliyorum diye. Sonra bana yardımcı olan kız arkadaşım “Hocam, Mıgırđıç'te Turyan'ın şiirini ezberledi” dedi. Hocam şaşırıldı. Olacak iş değil! Üstelik şiir klasik Ermenice'yle yazılmış. “Söyle bakalım” dedi. Ben hiçbir şey anlamadan sadece papağan gibi ezber okudum. “Aferin, ne güzel öğrenmişsin. Hadi daha fazla gayret et, bak anadilini böyle böyle öğreneceksin” diyerek gülümsedi. Özetle, bir sene sonra sınıfımı pekiyi dereceyle geçtim. Anadilim konusunda biraz torpil yaptılar; bir sene sonra Getronagan Ermeni Lisesi'ne 9. sınıf öğrencisi olarak kaydım yapıldı.

Diyarbakır'dan ilk geldiğim zaman Tibrevank Okulu henüz bitmemişti, badanası boyası yapılıyordu. Tedrisata açılacaktı ama herhalde yetiştirememişler ki bizi bir müddet Karagözyan İlkokulu'nda, daha doğrusu o zamanki ismiyle Karagözyan Yetimhanesi'nde konuk etmişlerdi okullar açılıncaya kadar; yalnızca bizi değil, bizim gibi Malatya'dan, Adıyaman'dan, Kayseri'den, Sivas'tan, Hatay'dan gelen öğrencileri de... Tabii biz Diyarbakır şivesiyle Türkçe konuşuyoruz, “geliyem, gidiyem” kimisi de Kayseri şivesiyle “ne örüyon” gibi.

İlk günlerde bu okulun öğrencileri hep dalga geçmişlerdi bizimle “Anadolu’dan Kürtler geldi” diye. Diyarbakır’dan Ermeni olarak yola çıktık dilimizi öğrenmek için, sonra İstanbul’a gelir gelmez birdenbire Kürt olduk!

Lisenin 1-2. sınıfında *Sharatrutyun* (kompozisyon) dersinde öğretmenimiz bize her defasında yeni bir konu veriyordu, o konuyu yazıyorduk defterlerimize, o da gelip defterlerimizi alıp gidiyor, yazdıklarımızı bir hafta on gün içinde okuyor, notlar düşüp tekrar bize iade ediyordu. Bir de bakıyordum ki, benim mavi mürekkeple yazdığım 3-4 sayfalık kompozisyonun nerdeyse yarısı kırmızıya boyanmış; yani öğretmen benim yazdığımdan daha fazlasını kırmızı kalemle düzeltmiş. Ermenicem yeterli olmadığı için özellikle benim kompozisyonlarımı titizlikle inceleyip daha çok emek sarf ediyordu. Hiç unutmam, bir gün yine böyle bir kompozisyon dersinde bana defterimi uzattı, kırmızı kırmızı düzeltmelerin hemen altına bir not düşmüş: “Kendine onur ve gurur meselesi yap, şu Ermenice dilini doğru dürüst yazmayı öğren.” Tabii bunu Ermenice yazmıştı. 16-17 yaşındayım, bir de işin içerisine gurur-onur girince “Peki” dedim kendi kendime: “Ben de bunu gurur meselesi yapacağım!” Ermenice’de imla son derece zor; Arapça bilenler de bilir, eski Türkçe’de de böyledir. Mesela bizde bir *ta* harfi var, bir de *to*. Bir kelimeyi *ta* ile yazdığımız zaman, mesela *tur* dediğiniz zaman “kapı” olarak okunur, oysa aynı kelimeyi *to* ile yazarsanız yine aynı şekilde okunur ama, “kılıç” demektir. Bir “ser” kelimesini *e* ile yazarsanız “sevgi” olur, *yeç* dediğimiz bir başka türlü *e* ile yazarsanız “kaymak”, bir başka şekilde yazarsanız “nesil” anlamına gelir. Bugün çok iyi Ermenice bildiğini sananların çoğu da, bu ve benzeri imla hatalarını sık sık yaparlar.

İşte bu kompozisyon derslerinden birinde, “Anı” diye bir konu verilmişti, ben de anı olarak arkadaşlarımdan birinden bahsetmişim. Bana belki Diyarbakır’dan geldiğim, belki de sempati duyduğu için hep “Kürt” deyip takılırdı öğretmenimiz; “Kürt, tahtaya kalk; Kürt, gel buraya...” Arkadaşlarıma dönüp dedi ki: “Bakın bugün en güzel kompozisyonu Kürt yazmış.” Sonra sınıfa dönüp yüksek sesle yazımı okudu, beni onere etti. O zaman Getronagan Lisesi’nden Yetişenler Derneği’nin yayımladığı *Hantes Mışaguyti* adlı aylık bir kültür mecmuası vardı. O mecmuaya benim yazımı vermiş; tabii ki benim hiç haberim yok... Aradan bir zaman geçti, bir gün bir de baktım elime dergiyi tutuşturdular. İlk defa benim kalemle yazdığım bir yazının kendi anadilimizde matbaa harfiyle basıldığını görünce şaşırđım, “Yahu ben gerçekten büyük adamım” diye düşündüm. İşte o büyük adamlığım öyle başladı...

Sonra üniversiteye başladık, dilimizi becerebildiğimiz kadar öğrendik. Ben Diyarbakır'dan yola çıktığım zaman “Hadi git oku, büyük adam ol” diyen babam ne kadar mutlu oldu bilemiyorum. 13 sene sonra, öğrencisi olmak için yola çıktığım Tıbrevank Lisesi'nde, 28 yaşında hasbelkader müdürlük yaptım. Anadilimin öğretmeni, edebiyat hocası oldum, ayrıca felsefe-psikoloji dersleri verdim.